

*Ткаченко І. М.,**старший викладач кафедри правознавства**Кіровоградського інституту розвитку людини**Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»*

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЧИН НАРКОМАНІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. Причини наркоманії, шляхи і механізми поширення – складні та різноманітні. Люди не народжуються наркоманами, вони ними стають у результаті дій різноманітних чинників. Наркоманія – це епідемія, що набула великого розмаху. У світі немає жодної країни, яка пододала цю давню проблему, яка відома суспільству із давніх часів. Боротьба з наркоманією на сучасному етапі ведеться передусім на законодавчому рівні: практично в усіх країнах передбачені жорсткі кримінальні санкції за виробництво та розповсюдження наркотичних речовин.

Ключові слова: наркоманія, наркотичні засоби, психотропні речовини, аналоги, прекурсори.

Постановка проблеми. Збільшення динаміки наркоманії та щорічне стрімке поширення цього виду злочину вимагають детального дослідження в контексті сучасної кримінологічної проблеми в Україні. Ніхто не міг допустити такої думки, що хвороба завдасть дуже багатьох людських втрат. Ці втрати стосуються саме молодого покоління – енергійних, завзятих, талановитих особистостей.

У кримінології велика увага приділялася дослідженню проблеми наркоманії такими науковцями, як І.П. Анохіна, В.Б. Альтшулер, З.Х. Абизов, Е.О. Бабаян, О.О. Габіані, Г.М. Драган, М.М. Іванець, Б.Ф. Калачев, О.О. Кошкіна, М.О. Лапицький, К.В. Морозов, Ф.С. Насруллаєв, М.Ф. Орлов, Н.Я. Оруджев, О.С. Пеліпас, О.В. Погосов, І.М. Пятницька, О.Ф. Радченко, М.Л. Рохліна, В.Д. Стяжкін, Б.Ф. Шостакович та ін.

Мета статті полягає в дослідженні факторів, що обумовлюють зростання антисоціального явища – наркоманії. Проаналізувати теоретичні та профілактичні основи профілактики.

Об'єктом дослідження є наркоманія та певна категорія людей, що вже вживають наркотичні засоби, або лише схильна до їхнього вживання.

Предметом роботи є суб'єктивні та об'єктивні фактори наркоманії, шляхи її запобігання та соціально-профілактична робота з наркоманами.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні наркоманія щороку збільшується і вченими вже прирівнюється до епідемії. Людству потрібно зрозуміти, що вживання наркотиків не лише шкодить здоров'ю, а й вбиває.

Дослідження показали, що середній вік початку прийому наркотиків – 13–15 років, а в деяких містах нашої країни ще менший – 9–13 років. Наркоманія – це важка хвороба, яка дуже швидко розвивається. Середня тривалість життя людини після початку регулярного прийому наркотиків становить 7 років. Наркомани рідко доживають до 30-річного віку. Як свідчать дослідження, часто вживати наркотики починають цілком випадково, через цікавість.

Якщо говорити про причини наркоманії, то доречно було б зазначити про одну з головних – «психологічний потяг до наркотиків». Тобто тут йдеться про залежність від вживання, яку можна також поділити на два види. Науковці виділяють пози-

тивну та негативну залежність. Позитивна – це вживання наркотиків для досягнення приємного ефекту, негативна – вживання для покращення настрою. Під таку залежність підлягають переважно особи молодого віку, навіть зустрічаються школярі.

Також доречно було б виділити ще декілька важливих факторів, що впливають на ріст цього антисоціального явища. При цьому стає очевидним, що цікавість займає одне з лідируючих місць серед причин. Бажання випробувати незвичайні відчуття, спробувати щось, про що знають інші, підсилюється прагненням бути як усі.

Частіше за всіх наркотичні речовини вживають особи з певними психологічними аномаліями. За характером це особистості з рисами збудливості, жорстокості, вираженої упертості, забіякуватості, із прагненням до незалежності та підкорення інших. Часто вони конфліктують із батьками, йдуть із дому, бродяжать, схильні до авантур, здатні переступити закон (хуліганство, дрібна крадіжка). Тому коли вони потрапляють в оточення, де вживають наркотичні речовини, то повністю підпадають під вплив нових знайомих і залучаються до наркотиків. Це пояснюється значно зниженим «сторожовим» почуттям самоконтролю, ослабленими вольовими імпульсами. Здебільшого вони не здатні протистояти негативному впливу навколишнього середовища. Однак серед них є не лише психопатичні особистості, а й дійсно психічно хворі, які мають психічні відхилення. Вони сподіваються знайти в одурманювальних речовинах вихід внутрішнім переживанням через самоспоглядання, саморозмірковування для усунення туги, знеособлення, прагматизму. Усі ці особи складають так звану «групу ризику» [6, с. 64–72]. Однак причини зловживання наркотиками у молоді різних країн світу різні.

Деякі вчені вважають, що вперше людина пізнала наркотик ще в період палеоліту, а з розвитком самого суспільства їх стали використовувати та вживати шамани, жерці, вожді племені. Для простих людей було накладено табу на їхнє вживання. Якщо аналізувати сучасний період, то слід зазначити, що поширення наркоманії припадає на XIX ст. На сьогодні такі діяння визначаються суспільно небезпечними та караються згідно з нормами чинного кримінального законодавства.

Існує тісний нерозривний зв'язок між наркоманією і злочинністю, адже наркоманія – одна з найтяжчих складових фонових явищ. Щорічно наркомани та особи, які перебувають у стані наркотичного збудження, вчинюють понад 24 тис. злочинів. Серед злочинів корисливо-насильницької спрямованості, вчинених наркоманами, особливо вирізняються вчинення крадіжок майна громадян, які щороку становлять близько 5 тис. лише зареєстрованих.

Зв'язок наркоманії із злочинністю виявляється в кількох основних формах. По-перше, наркомани об'єктивно і суб'єктивно мають підвищену схильність до вчинення злочинів, особливо в умовах нашого суспільства, де наркотики вилучені з вільного обігу та вже саме їхнє придбання відбувається злочинним шляхом. З іншого боку, у осіб, які страждають на нарко-

манію, значно послаблений індивідуально-вольовий контроль за своєю поведінкою, що полегшує вчинення ними різних злочинів. По-друге, існуючий попит на наркотики породжує відповідну пропозицію, джерелом якої виступає злочинна діяльність: виготовлення, розкрадання, збут тощо. По-третє, особи, які зловживають наркотиками, мають підвищену вразливість і досить часто стають жертвами злочинів. По-четверте, наркоманія тісно пов'язана з іншими видами злочинної діяльності, з проституцією, нелегальним гральним бізнесом, контрабандою тощо [4, с. 121].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми полягає в тому, що мало уваги все-таки приділяється розробці профілактичних та виховних заходів серед неповнолітніх, які б змогли зменшити відсоток вживання наркотичних засобів, а в подальшому і спад злочинності.

Наркотичні засоби – це включені в перелік речовини природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення в разі надмірного або періодичного зловживання ними.

Активне вживання наркотиків призводить до вчинення самогубств, смерті від надмірного їх вживання, розповсюджуються такі захворювання, як гепатити, СНІД, сифіліс. Вживання вищезгаданих наркотиків може призвести до токсичного отруєння. Результатом вживання цих наркотиків можуть стати психози. Після регулярного вживання екстазі протягом року 80% наркоманів стають постійними пацієнтами психіатричних лікарень. Практично 70% нинішніх тяжкохворих на наркоманію, у тому числі героїнозалежних, починали саме з екстазі.

Нині у світі зареєстровано близько ста мільйонів наркоманів і тих, хто активно вживає наркотики. В Україні їх налічується близько 110 тисяч, кожного дня на облік ставляться близько 50 осіб, проте й знімається багато через смерть. Переважна більшість тих, хто стає на облік як наркоман, – особи до 30 років.

Якщо проаналізувати суспільно-небезпечні дії наркоманів, які вчиняються під дією наркотичних засобів, то вони проявляються у вчиненні таких видів злочину:

1. Вбивства, нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, хуліганство;
2. Грабежі, розбої, крадіжки, вимагання з метою заволодіння наркотичними засобами або коштами на їхнє придбання;
3. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів [1].

Також доцільно зазначити, що одним із основних джерел наповнення вітчизняного «чорного» ринку наркотиками є їхня контрабанда. Цьому певною мірою сприяє дуже вигідне географічне розташування України серед багатьох держав, розгалужена мережа залізничних та автомобільних шляхів, великі можливості морських, річкових та авіаполучень, що приваблюють як міжнародних, так і «доморощених» наркодиліців. Вони дедалі частіше використовують територію нашої держави як широкий ринок транзиту і збуту наркотиків. Завезені контрабандним шляхом, наркотики реалізуються в студентських осередках, на дискотеках, у барах, казино, нічних клубах [2, с. 63].

Деякі науковці, досліджуючи цю проблему, звертають увагу на те, що зростає попит на вживання «тяжких» наркотичних засобів, зокрема героїну та кокаїну. Відбувається процес створення підпільних лабораторій, що виготовляють різноманітні види наркотиків. Працюють у них фахівці в галузях хімії та інших наук.

Злочини у сфері обігу наркотиків сьогодні вчиняються переважно організованими угрупованнями в більшості регіонів України [3, с. 117]. Так, якщо проаналізувати злочинність у цій сфері, то слід зауважити, що найбільш криміногенними областями України є Донецька, Одеська, Запорізька, Луганська.

Розповсюдження наркоманії в нашій державі обумовлено низкою обставин. По-перше, тим, що в Україні є значна сировинна база для виготовлення наркотиків. Це притягує в Україну розповсюджувачів наркотиків з інших країн СНД. Вони залучають до злочинного бізнесу сільських жителів, які заготовляють і реалізують макову соломку. По-друге, Україна розташована на важливих міжнародних шляхах, а її кордони ще належним чином не облаштовані. Оскільки правоохоронці, так би мовити, тільки притиснули збувачів і розповсюджувачів наркотиків рослинного походження, із-за кордону з'явилися наркотики синтетичні, набагато небезпечніші [2, с. 65].

Е. Расюк доцільно розподілив організовані групи у сфері незаконного обігу наркотичних засобів за ступенем організованості.

До випадкових злочинних груп він відносить групи, що мають найнижчий рівень психологічної згуртованості, тобто групу виконавців, які вчиняють злочини без попередньої змови. Така група вчиняє злочин спонтанно, через збіг обставин, без попередньої змови та підготовки. Вони формуються, як правило, на особистих симпатіях, попереднє об'єднання в групу не пов'язано з вчиненням злочину, їхня мета – вживання наркотичних засобів. Іншим кримінологічним видом злочинної групи є групи «типу компанії», учасники якої діють за попередньою змовою. Така злочинна група має певну структуру, виключно кримінальну спрямованість, є більш згуртованою, ніж «випадкова». «Компанія» займає проміжне положення між випадковою й організованою групами, тому в такому об'єднанні є ознаки як першої, так і другої. Такі групи, як правило, формуються з осіб, які раніше спілкувалися один з одним, із метою спільного вчинення одного чи кількох злочинів [3 с. 118].

Ці групи мають загальні ознаки: організованість, стійкість, плановість, дисциплінованість, наявний грошовий фонд, професіоналізм.

У кримінології активно досліджуються типи наркоманів, тобто вирізняють такі типології:

1. Нижча ієрархічна ланка, що вчинили злочини і були за це покарані правоохоронними органами.
2. Особи середньої ланки, які виконують розпорядчі функції, досить часто мають кримінальне минуле;
3. Особи, що займають найвищу ієрархічну сходинку, так як у більшості випадків уникають кримінальної відповідальності.

Висновки. Наркоманія в суспільстві – це як медична, соціальна, так і правова проблема. Це говорить про те, що потрібно забезпечити політичну, соціальну стабільність у країні. Початок боротьби з цим негативним соціальним явищем потрібно проводити не лише там де воно процвітає, а й там де воно може з'явитися. Багато науковців вважають, що це негативне соціальне явище повністю викоринити із суспільства просто неможливо. У деяких країнах можливо лише зменшити кількість осіб, що вживає наркотичні засоби. Тому для цього необхідно здійснити дослідження тих територій, де процвітає нелегальний обіг наркотичних засобів та їхніх аналогів, тобто потрібно звернути увагу саме на немедичне їхнє застосування. Також доцільно звернути детальну увагу на причини та осіб, що порушують законодавство в цій сфері правового регулювання.

Особливу увагу слід звернути на роботу з батьками, які мають підлітків з ознаками вживання наркотиків. До профілактичної роботи треба ширше долучати електронні та друковані

засоби масової інформації, щоб разом із журналістами постійно виступали лікарі, працівники міліції, прокуратури, педагоги. Бесіди мають максимально враховувати аудиторію і бути спрямовані на розвінчання культу наркотиків, формувати негативне ставлення до осіб, які їх вживають і розповсюджують.

Таким чином, ефективним методом попередження вживання наркотиків у суспільстві є проведення державної політики, що направлена на застосування ефективної профілактики. Тому необхідно прийняти в кожному регіоні України таку програму профілактики, яка буде ефективною за умови комплексного застосування напрацьованих заходів з обов'язковим використанням зарубіжного досвіду.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 // ВВРУ. – 2001. – № 5. – Ст.131., зі змінами та доповненнями № 1533-VII (1533-18) від 19.06.2014.
2. Піщенко Г. Кримінологічна характеристика наркоманії в Україні / Г. Піщенко // Право України – 2005. – № 9. – С. 63–66.
3. Расюк С. Кримінологічні ознаки та класифікація організованих груп, які вчиняють злочини у сфері незаконного обігу наркотиків / С. Расюк // Підприємництво, господарство і право. – № 5. – 2004. – С. 117–120.
4. Бульба В. Стан боротьби з незаконним обігом наркотиків в Україні / В. Бульба // Підприємництво, господарство і право. – № 6. – 2004. – С. 121–123.
5. Іваненко В. Міжнародні питання боротьби із злочинами у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів або прекурсорів / В. Іваненко // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 9. – С. 135–138.
6. Юнак В.Ю. Наркоманія – дорога в безодню / В.Ю. Юнак. – К. : Здоров'я, 2001. – 160 с.

Ткаченко И. Н. Криминологическая характеристика причин наркомании в Украине

Аннотация. Причины наркомании, пути и механизмы их распространения сложны и многообразны. Люди не рождаются наркоманами, они ими становятся в результате действия различных факторов. Наркомания – это эпидемия, которая приобрела большой размах. В мире нет ни одной страны, преодолевшей эту давнюю проблему, которая известна обществу с древних времен. Борьба с наркоманией на современном этапе ведется, прежде всего, на законодательном уровне: практически во всех странах предусмотрены жесткие уголовные санкции за производство и распространение наркотических веществ.

Ключевые слова: наркомания, наркотические средства, психотропные вещества, аналоги, прекурсоры.

Tkachenko I. Description of criminology reasons of addiction in Ukraine

Summary. The causes of drug addiction, the ways and mechanisms of their distribution are complex and diverse. People are not born as addicted, they become themselves as a result of their actions that depend on factors. Addiction is an epidemic that has gained immense. In the world there is no country that has overcome this long-standing problem, which is known to society since ancient times. Drug addiction at the present stage is conducted primarily at the legislative level: almost all countries are stringent criminal penalties for the production and distribution of drugs.

Key words: addiction, drugs, psychotropic substances, analogs, precursors.